

5. **Курашов В. И.** Концепция антропологической соразмерности / В. И. Курашов // Антропологическая соразмерность. 2-я Всероссийская научная конференция. Доклады. – Казань: КГТУ, 2010. – С. 5–24.

6. **Мустафин Н. К.** Мирозозренческое обоснование антропологической соразмерности/ Н. К. Мустафин // «Антропологическая соразмерность: материалы Всероссийской научной конференции (Казань, 2009 г.). – Казань: Изд-во Казан. гос. технолог.ун-та, 2009. – С. 147–152.

7. **Слободчиков В.** Антропологический кризис европейской модели человека / В. Слободчиков. / [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://circleplus.ru/circle/kentavr/n/36/6/print>

8. **Хоружий С. С.** Человек и его три дальних удела. Новая антропология на базе древнего опыта (2003, № 1) / С. С. Хоружий. / [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=223&Itemid=55

УДК 130.1+13

А. Дондюк

АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІ ВИМІРИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: РЕДУКЦІЙНЕ ТА РІЧ У ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОМУ ЗНАННІ

Дану розвідку присвячено осмисленню проблеми антропологічних та трансцендентальних вимірів сучасних досліджень. Автор аналізує поняття річ та редукція, які до сьогоднішнього дня визначатимуть стратегічні контексти метафізичного знання сучасної європейської думки, щодо безумовного контексту реального світу, реальної свідомості, людських переживань. Також в даній статті представлено осмислення теми яка дозволяє говорити про постійну існуючу межу щодо антропологічного та трансцендентального вимірів.

Ключові слова: антропологічне, річ, редукція, трансцендентальне.

Данный обзор посвящен осмыслению проблемы антропологических и трансцендентальных измерений современных исследований. Автор анализирует понятие вещь и редукция, которые до сегодняшнего дня определяли стратегические контексты метафизического знания современной европейской мысли, относительно несомненного контекста реального мира, реальной сознания, человеческих переживаний. Также в данной статье представлено осмысление темы, которая позволяет говорить о постоянно существующей границе антропологического и трансцендентального измерений.

Ключевые слова: антропологическое, вещь, редукция, трансцендентальное

This review is devoted to understanding of the problem of anthropological and transcendental dimensions of contemporary researches. The author examines the concepts of a thing and reduction, which until now determine the strategic context of metaphysical knowledge of modern European thought on unconditional context of the real world, real consciousness and human feelings. Also the article concerns the understanding of a topic which allows to speak about constant bound on the anthropological and transcendental dimensions.

Key words: anthropological, thing, reduction, transcendental

© А. Дондюк, 2012

У самій назві пропонованої статті використано поняття річ та редукція, які до сьогоднішнього дня визначатимуть стратегічні контексти метафізичного знання сучасної європейської думки, щодо безперечного контексту реального світу, реальної свідомості, людських переживань. Порушувана тема дозволяє говорити про постійну існуючу межу щодо антропологічного та трансцендентального вимірів.

Безумовно, це дає змогу звернутися до проблеми редукції, яка завжди присутня для мене як проблема трансцендентальної даності, водночас це ще й дозволяє вдатись до інших трансцендентальних вимірів стосовно редукції та речі саме в психологічному дискурсі.

Можливо, варто було б визначити провідну тему дослідження в її теоретико-методологічному виявленні у межах саме феноменологічного простору. Йдеться про можливість побачити річ сучасного для теоретичного знання. Це дозволяє побачити саме той трансцендентальний світ досвіду, зокрема, сам себе створюючий світ досвіду, в якому людина можлива, як відповідна

когнітивна даність цього досвіду, функціональність того, що на сьогодні доречно визначати як редукційне самого досвіду. До того ж когнітивний досвід як міждисциплінарне знання, яке воліє інтегрувати себе водночас у філософію, логіку, лінгвістику, нейронауку. У розумінні Е. Гуссерля саме операція редукційного, в подальшому розрізняюча через редукційне психологічне та редукційне трансцендентальне, постає як можливість вирішення проблеми, означеної теоретиком ще в «Логічних дослідженнях». Якою ж може бути виявлена річ у подібному феноменологічному звучанні і чи може почуттєвість бути об'єктом сприйняття? Е. Гуссерль у «Логічних дослідженнях» демонструватиме свій пошук нових співвідношень логічного і психологічного, зрештою виникне питання того, на яких нових раціональних засадах це співвідношення можливе як таке. Чи не повинно це підвести феноменолога до думки, що саме психологічне, а інколи й ототожнюване з ним антропологічне знання, повинні визначати для теоретика структуру сучасного логічного знання? У «Логічних дослідженнях» спостережувані протиріччя, які ще до періоду гуссерлівських «Картезіанських медитацій» були постійним намаганням вказати на нові розв'язання щодо проблеми взаємозв'язку логічного та психологічного. Звісно це спосіб пізнавати індивідуальне в переживаннях, чи то «сутнісне в конкретності». В цьому контексті для самого феноменологічного знання виникає питання – яким є співвідношення реальних відчуттів у досвіді і тим, про що я міг би говорити як про «чистий досвід», як «чистий досвід» сьогодення й у якій саме формі він можливий як когнітивна проблема раціонального? До того ж не слід забувати, що редукція постає тією методологічною операцією, через яку в свідомості здійснюється акт рефлексивного стосовно самого себе. Що саме для нашої свідомості дозволяє згадувати про присутність цього відношення редукційного, згадувати про наявність своєрідної «шпарини» в свідомості; власне свідомість продукує питання появи двох Я мого досвіду, до того ж дистанціюючи одне від одного, стосовно іншого Я як такого. Саме це спонукає згадати, чим для Е. Гуссерля було одне з головних понять – редукційне, адже саме воно дозволяє не покидати світ реального переживання, виходячи у такий спосіб на інший рівень самоосмислення, постаючи незацікавленим спостерігачем (*unbeteiligter Zuschauer*) за сутнісними структурами в досвіді. Можливо чи ні? Виходячи на рівень трансцендентально-феноменологічного знання, Е. Гуссерль намагається побачити ті аспекти у суб'єктивному досвіді, які водночас вислизатимуть від феноменологічного погляду, зорієнтованого лишень на емпіричне у знанні. Редукований світ як «світ чистої свідомості як такої» постає тим шляхом до розуміння індивідуального в результаті редукції.

Однак на рівні феноменологічного знання редукційне та феномен речі виявляють себе, в сучасному світі у досить непростих взаємовідносинах. Редукція та річ, у цьому контексті, були проблемою понятійного виокремлення, скажімо, проблеми інтерсуб'єктивної залежності у світі, а не лише як проблеми онтологічного означення.

У межах феноменологічного знання це завжди самотутній, самотійний рівень значень, коли я згадую про поняття уяви, почуття, сприйнятого, однак у першу чергу мене цікавить понятійне представлення когнітивного «редукційного – речі». Адже феноменологічне описання напевно тому і дане як описання існуючих інших причинностей у досвіді, подекуди описання самого процесу смислотворення на рівні нових причинностей, що представлятимуться в межах досвіду індивідуального, методологічного і як проблема досвіду соціального.

Зауважу, що особливу увагу привертають дослідження теоретиків, які працювали на межі філософії й інших наук, використовуючи феноменологічну та антропологічну методологію, таких як Л. Бінсвангер, П. Жане, Ж.-П Рікер, Є. Мінковський, А. Ей, А. Татосян, Г. Телленбах, К. Бін, Н. В. Мотрошилова. Такі дослідники, зокрема, як Є. Мінковський, Л. Бінсвангер, А. Татосян, Ж. Лантері-Лаура, переймалися теоретичними проблемами, в практичній психіатрії звертались до питання про «світо-пережитий досвід» як єдиний шлях до розуміння психічного захворювання як цілого, а вже потім виникатимуть проблеми змінювання пережитого, тобто того, як це здійснилось у структурі реальної психіки. Саме феноменологічне проникнення (*le pénétration phénoménologique*) підштовхне, до того ж, визначити видозміни в клінічній психіатрії. Ця проблема відношення між феноменологічним та клінічним буде пізніше розглянута Ж. Лантері-Лаура саме як негативне відношення, що в свою чергу дозволило означити феноменологічну психіатрію як самотійну науку [1]. Це, власне, і дозволить Л. Бінсвангеру на психіатричному конгресі у Цюриху нагадати, що саме у межах практикуючої психіатрії феноменологічне знання наблизилось до методологічних проблем у гуманітарному знанні, а саме до психології та психіатрії.

У моєму розумінні феноменологія ніколи не ототожнювалась як знання винятково про реальну свідомість. Однак саме післягуссерлівська традиція шукає шляхи до теми реальної свідомості як єдності досвіду, і в цьому контексті постають психіатрія та антропологія у цілісному феноменологічному дискурсі.

Зауважу, що редукційне в традиційному досвіді ще донедавна відчувало себе в певний спосіб стосовно акту пізнання як цілісного в межах нами ж створеного світу. Однак дозволимо наблизитись до нами ж створених значень у актах пізнання, але таким чином, щоб у самому акті пізнання не відчувати можливих страхів, болю реального досвіду, застерігаючи самих себе. Принаймні це та сфера, що дозволяє звернутись до проблем антропологічного простору, хоча, перш ніж використовувати якісь визначення антропологічного як феномена, варто було б означити його як феномен винятково феноменологічного мислення.

Редукційне завжди було цікавим для психологічного досвіду як певний момент неспокою щодо досвіду. Напруження, «тиск на вже сприйняте нами», сам цей момент переживання не дозволить приймати щось у досвіді як якесь абсолютне заперечення смислів, чи то як ненормальність сприйнятого. Але якщо все ж таки мати намір через поняття редукційного аналізувати цей момент неспокою, напруженості самого акту пізнання, чи не варто це сприймати ще й як проблему постійного можливого тиску на простір вже знаного, напевно, що поняття «одиночного досвіду», саме як одного із можливих модусів переживання. Показово, що ще А. Шюц посилається на поняття «одиночного досвіду», але як чогось виокремленого з потоку переживань.[2] Як на мою думку, не випадково феномен редукційного дозволить приймати себе саме як момент «володарювання над...», момент сторонньої сили щодо оточуючих речей.

Для мене методологічна проблема саме і полягає в тому, як змінюється сама реальність речей і як через редукційне водночас побачити простір уже здійсненого смислу, й як можливий момент редукційного щодо не-усвідомлюваного смислу в досвіді, що переді мною може бути побачений кимсь іншим, але не мною. Я нагадав би, що саме Ж. Бодрійяр, вдаючись не тільки до винятково лінгвістичного бачення редукційного, говорив про присутні механізми насильства в досвіді, звертаючись до поняття «одностороннього здійснення насильства». Редукційне дозволяє побачити себе в тексті як своєрідно здійснену свободу. Не випадково, що свобода в просторі редукційного й дозволяє себе побачити як своєрідний психологічний стан, досліджуваний сучасними психоаналітиками. Варто нагадати, що редукційне згадується як певна форма неспокою, і відповідно в сучасному світі воно розглядається ще й як форма можливого суспільного неврозу чи то незнаного провокатора щодо вже «пережитого знаного». Зазначу, що власне в самій психології та психіатричному знанні ця тема була цікавою як феномен обсесії, чи то як механізму поступового нав'язливого виникнення смислів у свідомості. Насильницька рефлексія, реальне рефлексивне знання у того, кого вважатимуть психічно хворим, а власне, і тиск цієї свідомості на простір щодо самого себе. Наскільки ця проблема може спостерігатися стосовно сучасного знання?

Саме в цьому розумінні поняття пригнічення репрезентує простір взаємодій на рівні реальної свідомості і як свідомості трансцендентальної. Я вважаю, що не слід також забувати, що поняття редукційного постійно виявлятиме себе через момент впевненості щодо реального, а в такий спосіб – і через поняття тетичного. Стосовно самої ж структурованості феноменологічного досвіду, як на мою думку, то чи не поняття тетичного постає як момент впевненості в цьому процесі сприйняття реального? Я вважаю, що тема «сприйняття реального» як особливого тетичного досвіду цікаво розкривається в психологічному знанні та практикуючій психіатрії.

Показово, що на цю тему свого часу звернув увагу П. Жане. Дослідник саме психічне захворювання аналізував через призму «втрати відчуття реальності», а відтак і як тему впевненості щодо реальності саме як необхідного моменту морального переживання. Як на мене, варто звернути увагу на ці аспекти в дослідженнях П. Жане, це, власне, дозволило йому розглядати момент актуального сприйняття саме як поступовий процес відтворення відчуття реального. Тому ця присутність у досвіді можлива не лише як буттєва переконаність, що постає в людському сприйнятті, а й як необхідний момент процесу сприйняття [3. р. 507]. Ось як говорить про цю втрату реальності Г. К. Честертон у своєму творі «Злочин Гебрієла Гейла»: «...в цьому я зрозумів, що він уже порвав з реальністю, вислизнув із світу і буде носитись лугами та полями під гуркотіння з громовицею в серці, коли ж він повернеться, він уже не буде тим самим. Ніщо не подолає його дикої радості, не зупинить диких танців. І я вирішив зупинити його, осадити, “ударити об реальність”. Я побачив мотузку, кинув її і заарканив бідаку, як дикого коня.[...] Залишалось одне: він повинен був тієї ж миті, рвучко дізнатися, що йому не підвладні самі стихії, що він не вільний рушити дерева і відторгнути вила, і навіть мотузка сильніша за нього, скільки з нею не возись» [4, с. 282].

Стосовно антропологічного знання, то вищезазначені дослідження, як на мене, постають цікавими ще й як момент втрати чи то відтворення впевненості і бажання мати «провокуючий» виклик у пізнанні, і П. Жане достатньо уважно спостерігав за цією тематикою в психології.

Щодо окресленої теми редукційного та речі, то річ як те, що я уже побачив, «покладається мною», і це не може бути лише визнанням речі чи то її якостей. Хіба ж не так? Проте вже

Е. Гусерль, згадуючи проблему редукційного та речі, постійно розмислюватиме про те, що після редукційного, як на нього, все має бути в сталому положенні, нічого не зникає. Безперечно, редуктована сама річ, про яку я згадую, а це вже річ, яка дозволяє мені себе побачити. У свідомості в результаті редукції, напевно, мною можуть споглядатись окремі риси, особливості, бачитись конкретні речі. Але що неможливо для речі – це побачити саму себе в акті споглядання. Це тому і є та річ, котра водночас можлива як трансцендентальна даність, але за умови, що трансцендентальне бачиться як одночасовість сприйняття з емоційним, почуттєвим досвідом. До того ж постійно залишається проблема того, як може одночасно співіснувати сам акт виявлення «чогось» у свідомості та відчуття «почуттєвого» в сприйнятті.

Чи не дозволить це мені в подальшому користуватись ще й поняттям активного означення речі? Вже ніби саме поняття трансцендентальної редукції як понятійного означення ... вимагає цього. Стосовно речі в пізнаванні щось має право сказати про «непередбачуваність» певного рівня частини досвіду, про який ми говоримо. Увага до речі завжди репрезентує через саму себе не лише реальність досвіду, але й якусь частину абстрагуючого світу. Про що варто б зазначати щодо цього?

Сам процес представлення – це поняття стосовно того, що знаходиться навколо «речі», інколи як неусвідомлений образ цієї «речі». Коли я говорю, що я бачу ту річ поруч, то мене від неї лише відділятиме свідомість, що я цю річ не бачу, як нагадував самому собі у циклі романів «У пошуках втраченого часу» М. Пруста однак воно було покрите тією тонкою духовною оболонкою, що не давала мені доторкнутись до самої її сутності [5]. Не випадково ця тема саме в психологічному знанні виникне як феномен акінезії, в даному разі йтиметься в контексті реального феномена психіатрії, але проблема знаходиться скоріше на межі метафізичного знання та психіатрії.

Але я, скажімо, наполягав би на понятті виявлення речі саме в контексті пам'яті. Зауважу в першу чергу, що ця тема знаходиться в просторі практичного знання, того, як відбуватиметься цей процес на рівні реальної свідомості, тобто як сила значень у досвіді. Все, що я можу сказати, – це те, що гносеологічні питання на межі речі та редукційного не зводитимуться лише до простору практикуючої психіатрії, це знаходиться скоріше в контексті сучасного соціального знання. Розгляньмо цю проблематику через призму поняття «опосередкованої пам'яті», саме як форми згадування про більш ранні смислові здійснення в досвіді, отже, саме тому необхідно звернутися до соціологічного, історичного контексту знання, а особливо тем сучасної психіатрії в цьому контексті.

Водночас я спробую означити трансцендентальні виміри безпосередньої пам'яті саме як форму збереження смислів на короткі моменти переживання. І як я міг би в цьому згадувати про редукційне, звертаючись до проблеми стосовно структури самого пізнавального акту? Показово, що саме через тематику безпосередньої пам'яті, або ж через поняття «короткої пам'яті» як такої, реалізується ця методологічна операція редукції, саме в контексті психіатричного досвіду. Ця операція редукції здійснюватиметься через акти рефлексивного, як моменти реального призупинення акту переживання, але саме через аналіз процесів короткої пам'яті, чи то ролі рефлексивного в безпосередньому сприйнятті намагання прослідкувати виникнення психічного захворювання співвідносно до тематики феноменологічної психіатрії. Це і дозволить найбільше наблизитись до феномена редукційного.

Чи мали б ми, однак, право говорити про своєрідний «обрив», «розлад» цього так званого потоку свідомості? Напевно, що ні... Ці ситуації розглядатимуться в психіатрії, і не випадково вказуватиметься, що швидше через акт рефлексивного здійснюватиметься своєрідний зсув у «короткій пам'яті». Апперцепція виходитиме за межі нормальних для свідомості норм сприйняття, а практично і неможливо встановити зв'язок і поєднаність смислів у тому, що відбувається. Будь-що, однак актуалізовані в психіатричному досвіді питання змушуватимуть усе частіше звертатися до цієї феноменологічної тематики, інколи навіть не усвідомлюючи цього.

Саме в цьому контексті й аналізуються переживання смислів давнього минулого, але й як теперішнього безпосереднього. Тому вищезгаданий феномен акінезії, як реальний феномен психіатричного, водночас через який завжди цікаво інтерпретовані теми трансцендентального та практичного знання. Як на мене, ця тема чітко була означена Р. Інгарденом в його курсі лекцій на тему редукції. Уявімо, що поняття реальної складової частини чистої свідомості визначено, але попри все залишається питання – чим є те, що могло б бути визначено в іманентному переживанні, чи, інакше кажучи, чим постає реальна складова частина моментального переживання? Іманентне переживання перестає бути зрозумілим, якщо воно вже стає зрозумілим та усвідомленим. Що допомогло в несподіваності побачити саме цю річ, чи річ такою в її формі? Зрештою, об'єктивна смислова наповненість феномена редукційного цікаво

розглядалась таким теоретиком, як Бін Кімура, особливо коли він розглядав феноменологічне зближення щодо бачень особливостей цього у шизофренічному досвіді [6, р. 126]. Дослідник аналізує поняття «редукції», трансцендентальні норми редукції саме як моменту реального переживання. Не випадково, що саме тому і постає перед автором питання – яка частина досвіду людського передбачає здатність утримувати «вже пережиті смисли» в одночасовості з самим моментом переживання дійсного?

Певна необхідність дослідити особливості редукції постає як сама можливість означити той простір «отвердіння» людського досвіду. Але свого часу Е. Гуссерль звертався до проблем того, як досвід у цілому знаходить себе в просторі минулого, й саме питанням, як минуле постає чимось таким, що матиме визначати і відкритий горизонт майбутнього. Безсумнівно, варті уваги певні уточнення щодо позицій Е. Гуссерля, зокрема, щодо понять спогаду, очікування, сподівання. Говорячи про контекст майбутнього, контекст редукційного в досвіді, звернемо увагу на таке поняття, як екран. Для феноменологічного досвіду поняття екрана виявляє себе можливістю репрезентувати цю форму світу, що нібито перед нами, але водночас говорить про виключну непередбачуваність власне вже сприйнятого.

Вдаємось саме до цієї проблематики в науковому просторі, які б ідентифікували себе не тільки виключно зі знанням феноменологічним. Саме це стане предметом розгляду для Р. Лафорга, який говорить про психотичне відштовхування від реального у свідомості як таке. Р. Лафорг 1922 р. працює над темою «Почуттєвість у шизофреніях з точки зору психоаналізу». Дослідник запропонував власну концепцію поняття «scotomisation», як самодостатньої реальності, це дозволило вказувати, шляхом безсвідомого вилучення самого об'єкта з поля свідомого можливе «психотичне відштовхування» від реального досвіду. Далі Р. Лафорг виходить на поняття «déni» (відмова від неприйняття дійсності) або «désaveu» (як можливого невизнання реального). Але ж чи не виникатиме переді мною, в даному контексті, рівень дослідження можливих різновидів редукційного в реальному людському досвіді, які виявлятимуть себе в цих проблемах когнітивного простору.

На мою думку, то саме визначення проблеми стосовно поняття «scotomisation», як моменту безсвідомого вилучення предмета чи то феноменологічного об'єкта з поля свідомості, дозволить наблизитись до феноменологічного аналізу почуттєвого саме в своїй можливості цілісного бачення акту сприйняття. Принаймні, саме дослідження у феноменологічній психіатрії дозволятимуть поняття редукції аналізувати стосовно структури акту сприйняття цілого в його єдності, вдаючись саме до цієї проблематики у теоретичному просторі.

Підсумовуючи, зазначу, що проблеми, які постають у межах філософської антропології та феноменологічної традиції ХХ – поч. ХХІ ст., досліджують найбільш різноманітні питання, незмінно звертаючись до інших культур, дисциплін та дослідницьких шкіл, до всього того іншого, що можна знайти у суспільстві, – культури, науки і, звісно, до самої людини, що сприяє культурно-цивілізаційному діалогу.

Бібліографічні посилання:

1. **Lanteri-Laura G.** La psychiatrie phénoménologique. Fondaments philosophiques. Paris. PUF. 1963
2. **Lanteri-Laura, G.** Psychanalyse et phénoménologie. A propos de...Ancolies, approches psychanalytiques, phénoménologique et esthétiques des mélancolies// *Levolution psychiatrique*. 2001. Vol 66. №4
3. **Шюц А.** Структури життєсвіту//Альфред Шюц, Томас Лукман; [пер. з нім. і післямова Вахтанга Кебуладзе]. – К.:Укр.центр духов. культури, 2004. – 560 с.
4. **Janet P.** La psychologie de la croyance et le mysticisme (premier article). 1936. p.507 .
5. Преступление Гэбриэла Гейла [перевод Н. Трауберг]. Соч в. 3 т. – Москва. Художественная литература. 1990. – Т.3. – с.282
6. **Пруст М.** В поисках потерянного времени [Пер. с фр. Н.М. Любимова]. – М: Республика.1992-1998
7. **Kimura Bin.** L'entre. Une approche phénoménologique de la schizophrénie, Grenoble, 2000, 126.

УДК 140,8

О. А. Долженко

АСПЕКТЫ МЕНТАЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ

© О. А. Долженко, 2012